

De Nederlandse 'job machine' (I)

In hun artikel in *ESB* van 2 augustus 1989 stellen Elfring en Kloosterman dat er in de eerste helft van de jaren tachtig "...een forse uitbreiding van vooral laag betaalde werkgelegenheid" heeft plaatsgehad. Deze bewering berust op een statistische vergissing, zoals in deze bijdrage zal worden aangetoond. In werkelijkheid is er in de eerste helft van de jaren tachtig een forse achteruitgang van de werkgelegenheid onder lager gekwalificeerden geweest, zoals eerder is aangetoond¹. Overigens is de Amerikaanse inspiratiebron voor het onderzoek van Elfring en Kloosterman – het in het begin van hun artikel vermelde onderzoek van Bluestone en Harrison, "The great American job machine: the proliferation of low wage employment in the US economy" – in de VS zelf ook omstreden. Dit blijkt uit het recentelijk gepubliceerde 'A shrinking middle class?' van M.H. Kusters en N. Ross in *The Public Interest*, nr. 90. Hierin wordt scherpe kritiek geleverd op de nieuwe, in een stroom van publikaties verkondigde opvatting dat de werkgelegenheidsgroei in de VS in de jaren tachtig zich met name in de laag betaalde banen zou hebben voorgedaan.

In deze reactie rafelen we de zaak uiteen. Daartoe zal allereerst de onderzoeksmethode worden gezien. Vervolgens formuleren we onze kritiek op de benadering à la Elfring en Kloosterman en daarna werken we onze benadering uit.

Methoden

De ontwikkeling van de werkgelegenheid naar loonklasse wordt niet alleen bepaald door de ontwikkeling van het aantal banen en gewerkte uren, maar ook door de verandering in de hoogte van de lonen. Door kortingen op het minimum(jeugd)loon, door verlaging van aanvangssalarissen, door bezuinigingen op promoties en periodieken en door bevriezing van ambtenarensalarissen kunnen er verschillen in de loonmutatie van diverse groepen arbeid zijn. Kortom, als men de werkgelegenheidsmutaties naar 'loonklasse' wenst te meten is het noodzakelijk rekening te houden met de mogelijkheid dat de meetlat zelf aan veranderingen onderhevig is. Dat vergt allerlei correc-

ties die niet altijd gemakkelijk zijn uit te voeren. Het kan daarom handiger zijn om de ontwikkeling van de werkgelegenheid naar functieniveau of kwalificatieniveau te bezien.

Als indicatoren van het kwalificatieniveau van een persoon kan men hanteren: leeftijd (als indicator voor ervaring), opleidingsniveau (indicator voor kennis), geslacht, bedrijfstak, voltijd/deeltijd. Wanneer men daarentegen de invalshoek functie kiest, dan is uiterst kostbaar onderzoek vereist, terwijl dit tot dezelfde uitkomsten kan leiden als onderzoek dat de kwaliteitsindicatoren van de persoon als uitgangspunt heeft². Een overeenkomst in uitkomsten is te verwachten omdat de financiële waardering van het functieniveau in belangrijke mate bepaald wordt door het antwoord op de vraag in welke mate lager, middelbaar, hoger en wetenschappelijk opleidingsniveau veel, regelmatig dan wel incidenteel voorkomen.

Om praktische redenen zullen we de invalshoek kwalificatieniveau kiezen omdat de resultaten beschikbaar zijn van loononderzoek waarbij onder andere naar het opleidingsniveau werd geïnfomeerd. Dank zij CBS-gegevens uit het *Loonstructuuronderzoek 1985* dat vergelijkbaar is met dat van 1979, is het mogelijk om de ontwikkeling van lonen en werkgelegenheid te analyseren inclusief het kenmerk opleidingsniveau. Bij gebruik van informatie over opleidingsniveau is het zaak voor ogen te houden dat onder de diverse leeftijdsgroepen de verdeling naar opleidingsniveau verschilt. Het kenmerk opleidingsniveau dient daarom in combinatie met het kenmerk leeftijd te worden bezien.

Tegenstrijdige cijfers

Uit tabel 1 in het CPB-onderzoeksmemorandum *Experimenteel cohortmodel* blijkt dat de werkgelegenheid in uren gemeten voor de lage opleidingsniveaus en jongeren daalde onder de mannelijke werknemers in bedrijven. In die tabel blijven vrouwen en de overheid buiten beschouwing en gaat het om de werkgelegenheid in uren. Het onderzoek betreft immers de vraag naar arbeid. In het kader van dat onderzoek is de werkgelegenheidsmutatie

ook becijferd inclusief vrouwen. Het resultaat daarvan is vorig jaar gepresenteerd op de Ecozoek-dag (figuur 1 van de paper *Relatieve lonen en werkgelegenheid tussen micro en macro*). Daaruit blijkt een forse daling van de werkgelegenheid bij de lager gekwalificeerden.

Precies het tegenovergestelde resultaat geeft het onderzoek van Elfring en Kloosterman dat over vrijwel dezelfde periode gaat. Zij trekken uit een vergelijking van loonverdelingen in 1979 en 1986 de conclusie dat er een snelle expansie van laag betaald werk in de dienstensector heeft plaatsgevonden. Ten dele is het verschil het gevolg van definitieverschillen. Zo is het laatstgenoemde onderzoek inclusief overheid en betreft het personen, terwijl ons onderzoek louter de bedrijven betreft en de werkgelegenheid in uren is gemeten. Er is echter nog een andere reden voor het verschil.

Aanpak Elfring en Kloosterman

In dit onderzoek is men als volgt te werk gegaan. De verdeling van werknemers naar loonklasse voor 1979 is gelegd naast zo'n verdeling voor het jaar 1986. Vervolgens heeft men de klassegrenzen van 1979 opgeblazen met de prijsindex (28%) om daarna de aantallen voor overeenkomstige klassen voor beide jaren te vergelijken. Als alle groepen overeenkomstige arbeid een loonmutatie van 28% ondervonden mag men die vergelijking interpreteren als de mutatie in werkgelegenheid van die groepen, gerangschikt naar loonhoogte. Als de lonen van alle groepen overeenkomstige arbeid niet met 28% stijgen ontstaat er een probleem: diegenen met een loonmutatie van minder dan 28% schuiven naar een lager niveau en, bij het passeren van een klassegrens, naar een lagere loonklasse, en vice versa. Het gevaar dreigt dan dat men een verschuiving tussen klassen interpreteert als een verschil in werkgelegenheidsmutatie.

In dit kader is het van belang dat in de periode 1979-1986 de regelingslonen in bedrijven met 24% stegen, dus minder dan de prijzen, terwijl de ontwikkeling van de minimum(jeugd)lonen tussen oktober 1979 en oktober 1986 achterbleef bij de ontwikkeling van de regelingsloonmutatie (het wettelijke minimumloon (WML) voor een volwassene steeg met 11% en het WML van een

1. M. van Schaijk en R. Waaijers, *Experimenteel cohortmodel*, CPB Onderzoeksmemorandum nr. 46, oktober 1988.

2. Zie voor een vergelijking van onderzoekresultaten bij voorbeeld: CPB, *Centraal Economisch Plan 1986*, blz. 156.

Tabel 1. Procentuele verdeling werknemers naar loonklasse in de dienstensector (inclusief overheid) in 1979 en 1986

Uurloon in gld klassegrenzen in 1979	Cumulatieve frequentie in 1979	Uurloon in gld klassegrenzen in 1986	Cumulatieve frequentie in 1986
10,00	13,8	11,25	10,1
		13,00	24,8
		14,00	31,6
11,25	27,5	15,00	38,7
		17,50	53,6
17,50	71,7	20,00	70,9
∞	100,0	∞	100,0

Bron: Loononderzoeken CBS.

16-jarige met 35%). Ook de ontwikkeling van de salarissen van ambtenaren en werknemers in de gesubsidieerde en gepremieerde sector bleef achter. Ten slotte indiceren CBS-data dat in de eerste helft van de jaren tachtig de loondrift in de bedrijven negatief was³. Dat betekent dat men zelfs een iets lagere loonmutatie dan de genoemde regelingsloonmutatie van 24% zou moeten hanteren.

Men moet daarom voorzichtig zijn met de interpretatie van het onderzoek van Elfring en Kloosterman. Illustratie is in dit verband de volgens de methode Elfring en Kloosterman gemeten ontwikkeling bij de diensten. In tabel 1 wordt het door Elfring en Kloosterman gehanteerde basismateriaal gepresenteerd. In 1979 verdiende 27,5% van de werknemers in de dienstensector minder dan f 11,25 per uur. Wanneer men die f 11,25 vermenigvuldigt met 1,28 komt men op f 14,40 uit en blijktens tabel 1 verdiende in 1986 ca. 34% minder dan f 14,40. Dit wordt door Elfring en Kloosterman geïnterpreteerd als een sterke toename van het aantal laag betaalde banen in de dienstensector.

Daarbij moet echter worden opgemerkt dat in de sector diensten ook alle

ambtenaren en werknemers in de gesubsidieerde en gepremieerde sector zijn begrepen. De salarissen van deze werknemers werden gekort, terwijl bij de ambtenaren bovendien de inhoudingsheffing werd ingevoerd. Vermeldenswaard is dat de door Elfring en Kloosterman gebruikte loongegevens van het CBS betrekking hebben op lonen na aftrek van de inhoudingsheffing. De hier revelante loonindex van ambtenaren nam tussen 1979 en 1986 zelfs met 0,5% af; voor een belangrijk deel van de werknemers in de diensten zou men de uurlonen van 1979 dus in het geheel niet op behoeven te blazen. Beziet men het door Elfring en Kloosterman gehanteerde basismateriaal (zie tabel 1) vanuit deze achtergrond, dan verdwijnt de expansie van laag betaald werk als sneeuw voor de zon. De door hen gebruikte methode is dus niet alleen statistisch onverantwoord, maar leidt tevens tot een verkeerde uitkomst.

Het door Elfring en Kloosterman gehanteerde basismateriaal over 1979 en 1986 bevat niet voldoende informatie om alle noodzakelijke correcties te calculeren. Het is echter wel mogelijk op basis van de Loonstructuuronderzoeken van het CBS voor de jaren 1979 en 1985 de ontwikkeling van de werkgele-

genheid aan de onderkant van het loongebouw te becijferen.

Werkgelegenheidsontwikkeling naar kwalificatieniveau

In tabel 2 wordt de frequentieverdeling gepresenteerd voor het aantal uren naar uurloon van werknemers (mannen en vrouwen in bedrijven). De kolom A bevat de uurloonklassen uit 1979. De klasse-indeling is daarbij zodanig gekozen dat in iedere klasse 10% van het aantal gewerkte uren valt, zie kolom B. Vervolgens is het werkgelegenheidsaandeel berekend van homogene groepen werknemers (met als onderscheidende kenmerken: leeftijd, geslacht en opleiding) in de tien uurloonklassen⁴. Voor 1985 is hetzelfde gedaan. Ten slotte is per deciel de procentuele mutatie berekend van het aandeel in 1985 ten opzichte van 1979: zie kolom C in tabel 2. (Hetzelfde is gedaan met alleen herweging naar leeftijd en geslacht, zie kolom D in tabel 2.) Er moet in de periode 1979-1985 een forse achteruitgang van de werkgelegenheid bij de laagste groepen worden geconstateerd. Maar zelfs bij deze berekening die rekening houdt met de persoonskenmerken dient men voorzichtig te zijn met de interpretatie van de feiten.

Ons onderzoek betrof de vraagzijde van de arbeidsmarkt en was daarom gericht op het aantal gewerkte uren. Door verschuiving tussen voltijd- en deeltijdbanen kan de werkgelegenheid in personen gemeten daarvan afwijken. Tussen 1979 en 1985 daalde het totale

Tabel 2. Frequentieverdelingen uren naar uurloonklasse, werknemers in bedrijven

	Uurloon- klassegrenzen 1979(gld)	Frequenties 1979	Herwogen werkgelegenheid % mutatie	
	A	B	C ^a	D ^b
1	8,5	0,10	-24	-16
2	10,5	0,10	-12	-20
3	11,6	0,10	-2	+14
4	12,7	0,10	-1	+3
5	13,6	0,10	-4	+1
6	14,7	0,10	-3	+2
7	16,0	0,10	-1	+4
8	17,7	0,10	+4	+0
9	21,2	0,10	+13	+5
10	∞	0,10	+30	+7

a. Herwogen naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau.

b. Herwogen naar leeftijd en geslacht.

Bron: Berekend uit microbestanden Loonstructuuronderzoeken CBS 1979 en 1985.

3. CBS, *Sociaal Economische Maandstatistiek*, supplement, 1987, nr. 1 en nr. 7 en CBS, *Sociaal Economische Maandstatistiek*, april 1989.

4. Technisch gaat deze berekening als volgt in zijn werk. Eerst verdelen we de werknemers in honderd categorieën (via vijf opleidingsniveaus, 10 leeftijdsklassen en twee geslachten). Vervolgens is voor iedere categorie voor het jaar 1979 de frequentieverdeling naar uurloonrelatie berekend: dat geeft per klasse het aandeel uren in het totale aantal uren van die categorie. Vervolgens kan men per uurloonklasse het aandeel van categorie i in klasse j vermenigvuldigen met het totaal van categorie i in 1979, en evenzo voor alle andere categorieën. Dat geeft opgeteld per uurloonklasse j het aantal gewerkte uren in 1979. Voor alle uurloonklassen j te zamen is dat niets anders dan de loonverdeling van 1979. Voert men vervolgens een soortgelijke berekening uit met wederom per categorie de aandelen naar uurloonklasse in 1979, maar nu op basis van het totale aantal gewerkte uren per categorie in 1985, dan verkrijgt men de herwogen verdeling. Daarna kan per uurloonklasse de procentuele mutatie worden berekend tussen de gewogen en de ongewogen verdeling. Ten slotte presenteren we de uitkomst per deciel. Voor alle duidelijkheid merken we nog op dat we bij deze berekening dus géén gebruik maken van loongegevens voor 1985.

---

arbeidsvolume met 4% terwijl het totale aantal banen gelijk bleef. Aangezien deeltijdarbeid vooral onder jongeren en herintredende vrouwen voorkomt kan dat met name in de laagste decielen een discrepantie geven tussen de ontwikkeling van de werkgelegenheid in uren dan wel in banen gemeten. (Per definitie verdienen deeltijdwerkers per maand relatief weinig, maar dat doet hier niet ter zake. Het uurloon van deeltijdwerkers is slechts weinig, namelijk 9%, lager dan dat van overeenkomstige voltijdwerkers.) Als men de genoemde discrepantie van in totaal 4% volledig zou toedelen aan de laagste twee decielen uit tabel 2, dan zou de forse achteruitgang van de werkgelegenheid daar verdwijnen. Zelfs dan ziet men echter nog steeds geen forse vooruitgang. Bij de beoordeling van de arbeidsmarktontwikkeling is het overigens zaak om behalve de vraagzijde ook de aanbodzijde en de werkloosheid te bezien, bij voorkeur in onderling verband. In dit kader is het van belang te wijzen op de verdrievoudiging van de

---

werkloosheid tussen 1979 en 1985, waardoor de werkloosheidspercentages onder de laagst gekwalificeerden dramatisch stegen.

Conclusies

Als men de werkgelegenheidsmutatie naar 'loonklasse' beziet dient men allerlei correcties uit te voeren. Handiger is het om de werkgelegenheidsmutatie naar functie of kwalificatieniveau te bezien. Over dat laatste is voor de jaren 1979-1985 statistisch basismateriaal voorhanden. Daaruit blijkt een forse achteruitgang van de werkgelegenheid van de laagst gekwalificeerden in de eerste helft van de jaren tachtig.

Marein van Schaijk
Rob Waaijers

De auteurs zijn werkzaam op het Centraal Planbureau.